

«حلقات»

درس 4

استاد: حجت‌الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای طیبی

مقدمه

در درس گذشته شهید صدر(ره) تفاوت‌هایی بین ظهور تصویری و تصدیقی را با عنوان مقدمه دخول در بحث حجیت ظهور بیان فرمودند. در این درس سه نظریه پیرامون تعیین موضوع حجیت ظواهر مطرح شده و سپس شرایط تحقق موضوع بنابر هر سه نظریه ذکر می‌شود.

متن درس

و تختلف هذه الاحتمالات فى كيفية تطبيق الحجية على موضوعها، فانه على الاحتمال الأول تطبق حجية الظهور على موضوعها ابتداءً حتى فى حالة احتمال القرينة المتصلة فضلاً عن المنفصلة لأن موضوعها هو الظهور التصورى بحسب الفرض، و هذا لا يتزعزع بالقرينة المتصلة المحتملة، فضلاً عن المنفصلة، كما عرفت فلا تحتاج اذن الا إلى أصالة الظهور، و اما على الاحتمال الثانى فانما يمكن الرجوع إلى أصالة الظهور مباشرة مع الجزم بعدم القرينة، و لا يمكن الرجوع إليها كذلك مع احتمال القرينة المتصلة لأن موضوع الحجية على هذا الاحتمال - الظهور التصديقي - و هو غير محرز مع احتمال القرينة المتصلة على خلاف فلو قيل بحجية الظهور فى هذه الحالة لكان اللازم أولاً افتراض أصل عقلايى ينفى القرينة المتصلة لكى ينقح موضوع أصالة الظهور بأصالة عدم القرينة. و كذلك لا يمكن الرجوع إلى أصالة الظهور مباشرة - على الاحتمال الثانى - مع احتمال القرينة المنفصلة لأن المفروض انه قد أخذ عدمها فى موضوع حجية الظهور، فمع الشك فيها لا تحرز حجية الظهور بل يحتاج إلى أصالة عدم القرينة أولاً لتنجح موضوع الحجية فى أصالة الظهور.

و اما الاحتمال الثالث فهو كلاحتمال الثانى، فى عدم إمكان الرجوع إلى أصالة الظهور مباشرة، مع احتمال القرينة المتصلة لأن موضوع الحجية و هو الظهور التصديقي غير محرز مع هذا الاحتمال، الا ان الاحتمال الثالث يختلف عن سابقه فى إمكان الرجوع إلى أصالة الظهور مباشرة مع احتمال القرينة المنفصلة. لأن موضوع الحجية - على الاحتمال الثالث - محرز حتى مع هذا الاحتمال بينما لم يكن محرزاً معه على الاحتمال الثانى.

تشخیص موضوع حجیت

بحث در تبیین موضوع حکم حجیت ظواهر بود، که مراد از «ظهور» در قضیه "الظهور حُجّه" ظهور تصویری است یا ظهور تصدیقی؟ در جواب این مسئله سه نظریه مطرح است :

نظریه محقق اصفهانی؛ ظهور تصویری با عدم علم به قرینه بر خلاف

ایشان معتقدند که موضوع حجیت ظهور عبارت است از: ظهور تصویری به اضافه عدم علم به قرینه متصله و منفصله. پس اگر مستمع با شنیدن کلام، ظهور تصویری پیدا کرد و معانی هر یک از الفاظ، برایش تداعی شد و در این حال علم به قرینه متصله و منفصله نیز نداشت - اگر به وجود قرینه متصله و منفصله شک هم داشته باشد، مانع نخواهد بود - در این صورت می تواند آن معانی تداعی شده در ذهنش را مراد مگلم بداند و این ظهور برایش حجت است.

نظریه محقق نائینی و شیخ انصاری؛ ظهور تصدیقی با عدم وجود قرینه منفصله

در این نظریه به جای ظهور تصویری، ظهور تصدیقی جزء موضوع قرار گرفته است. جزء دیگر موضوع این است که در عالم واقع هیچ قرینه منفصله‌ای بر خلاف ظاهر، وجود نداشته نباشد و صرف معلوم نبودن قرینه برای مخاطب، کافی نیست.

نکته : علت دخالت نداشتن قرینه متصله در موضوع، این است که بنا به نظر محقق نائینی، برای تحقق ظهور تصدیقی، علم به عدم قرینه متصله نیاز است و تا این علم نباشد کلام مجمل است و ظهور تصدیقی برای آن شکل نمی گیرد. پس در حقیقت احراز عدم قرینه متصله هم نیاز است تا جزء اول موضوع، تحقق یابد.

نظریه شهید صدر؛ ظهور تصدیقی با عدم علم به قرینه منفصله

در این نظریه، یک جزء موضوع ظهور تصدیقی است و جزء دیگر آن عدم علم به قرینه منفصله است، هر چند در واقع قرینه منفصله باشد ولی مخاطب به آن علم نداشته باشد.

مثال: اگر مولا بگوید "جَنِّی بَأْسَد" و علم نداشته باشیم که آیا مولا در آینده، ضمن یک قرینه منفصله مرادش را تغییر خواهد داد یا نه، همین ندانستن کافی است تا مخاطب مجاز باشد که به ظاهر تصدیقی کلام تمسک کند و آن را کاشف از مراد متکلم قرار دهد (بر خلاف نظریه محقق نائینی).

Sco1:6:56

موارد تحقق موضوع حجیت

اکنون در این جا سئوالی مطرح می شود که با توجه به این سه نظریه در چه مواردی موضوع حجیت محقق می شود؟

بیان دو اصل در مقام: قبل از پرداختن به جواب این سئوال، دو اصل کلی را مطرح می

کنیم که برای انتخاب هر کدام از این سه نظریه باید به این دو اصل ملتزم باشیم:

1. اگر علم به وجود قرینه بر خلاف ظاهر داشتیم، بنابر هر سه نظریه ظهور ابتدایی کلام فاقد حجیت است.

2. اگر علم به عدم قرینه داشتیم - یعنی یقین داشتیم هیچ قرینه متصله و منفصله‌ای بر خلاف ظاهر وجود ندارد،- بنابر هر سه نظریه، ظهور کلام حجت است.

جواب سؤال بنابر نظریه محقق اصفهانی

مدعا: طبق این نظریه برای ترتب حجیت بر ظواهر، هیچ پیش نیازی لازم نیست.

دلیل : زیرا جزء موضوع از دیدگاه ایشان، ظهور تصویری است که ظهوری مستحکم و سریع الحدوث است و با شنیدن الفاظ کلام متکلم، برای مخاطب ایجاد می شود.

جزء دیگر موضوع در این نظریه، عدم علم به قرینه متصله یا منفصله بود. در این فرض حتی اگر در واقع قرینه‌ای هم وجود داشته باشد، ولی مجرد نداشتن و آگاهی ندانستن مخاطب از آن قرینه کافی است تا این جزء موضوع حاصل شود، پس هر دو جزء موضوع، حکم به حجیت موجود است.

جواب سؤال بنابر نظریه محقق نائینی

برای ترتب حجیت دو پیش نیاز لازم است:

باید عدم قرینه متصله را احراز کنیم؛ چون با توجه به نظر ایشان جزء اول موضوع (ظهور تصدیقی) متوقف بر احراز عدم قرینه متصله است؛ بنابراین وقتی قرینه متصله محتمل باشد، کلام منعقد نمی شود و در نتیجه نمی توان غرض جدی مولا را بف دست آورد.

2. باید عدم قرینه منفصله را احراز بکنیم؛ چون جزء دوم موضوع حکم حجیت بنابر نظر ایشان، احراز عدم قرینه منفصله بود. پس با تحقق این دو پیش نیاز، دو جزء موضوع محقق می شود و حکم حجیت بر آن مترتب می شود.

نکته : برای احراز عدم قرینه (این دو پیش نیاز) دو راه وجود دارد:

راه اول؛ قطع و یقین به این که قرینه‌ای در میان نیست؛ یعنی به هر طریقی یقین حاصل شود که متکلم دیگر قرینه منفصله‌ای بکار نمی برد.
راه دوم؛ با اجرای اصل عدم قرینه، می توان عدم قرینه متصله و منفصله را احراز کرد.

هر جا هم شک حاصل شد، می توان با استفاده با اصول عدمی که موضوعات عدمی را احراز می کنند، حکم به عدم قرینه کرد.

Sco2:14:45

جواب سؤال بنابر نظریه مرحوم شهید صدر(ره) :

مدعا : برای وجود موضوع، باید عدم قرینه متصله را احراز کرد.

دلیل : با احراز عدم قرینه متصله، کلام متکلم منعقد می شود و ظهور تصدیقی می یابد و جزء اول موضوع حکم حجیت، ایجاد می شود.

جزء دیگر موضوع، عدم علم به قرینه منفصله است. بدین معنا که مخاطب هر چند احتمال بدهد بعداً قرینه منفصله ای ذکر خواهد شد، ولی علم نداشتن او به وجود قرینه منفصله کافی است تا جزء دوم موضوع حاصل شود.

Sco3:27:37

چکیده

1. نظریه محقق اصفهانی در موضوع حکم ظواهر این است که ظهور تصویری به اضافه عدم علم به قرینه بر خلاف معنای حقیقی، موضوع است.
2. از دیدگاه محقق نائینی و شیخ انصاری، ظهور تصدیقی به همراه عدم وجود قرینه منفصله، موضوع حکم حجیت ظواهر است.
3. از دیدگاه شهید صدر(ره)، ظهور تصدیقی با عدم علم به قرینه منفصله، موضوع حکم حجیت ظواهر است.
4. در مبحث تحقق موضوع حکم حجیت ظواهر، دو اصل وجود دارد:
الف) با علم به وجود قرینه بر خلاف ظاهر، بنابر هر سه نظریه، ظهور ابتدایی کلام فاقد حجیت است.
ب) اگر علم به عدم قرینه داشتیم، بنابر هر سه نظریه، ظهور کلام حجت است.
5. طبق نظریه محقق اصفهانی هیچ پیش نیازی برای ترتب حکم حجیت بر ظواهر، لازم نیست.
6. بنابر نظر محقق نائینی برای ترتب حجیت دو پیش نیاز لازم است:
احراز عدم قرینه متصله
احراز عدم قرینه منفصله
7. برای احراز عدم قرینه دو راه وجود دارد:
قطع و یقین به عدم قرینه
اجرای اصل عدم قرینه
8. بنابر نظریه شهید صدر(ره)، برای وجود موضوع باید عدم قرینه متصله را احراز کرد.